

Kevään 2018 sähköisen yhteiskuntaopin reaalikokeen piste-ehdotukset

Piste-ehdotuksia olivat laatimassa Sini Kangas, Eero Kitunen, Antti Kohi, Ville Kohvakka, Ulla Koiranen, Ossi Kokkonen, Juha-Pekka Lehtonen, Liisa Mikkola, Kirsi Ruhanen, Olli Taskilahti, Hanna Toikkanen, Pekka Tuori ja Niina Vöntänen.

Piste-ehdotukset ovat suuntaa-antavia. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoaineen sensorikunta.

Pisteytysohjeissa merkitään tehtäväkohtaisesti tehtävän pistemäärään vaadittavat asiat. Pisteytys on kuitenkin ohjeellista: oppilaan poikkeava, mutta ansiokas oivallus voi hyvin korvata jonkin pisteohjeen kohdan.

Yhteiskuntaopin reaalikokeessa kokelaalta odotetaan oppiaineen käsitteiden ja keskeisten sisältöjen tuntemusta sekä itsenäistä yhdistely- ja päättelykykyä. Arvostelun lähtökohtana ovat lukion opetussuunnitelman perusteissa määritellyt yhteiskuntaopin opetuksen tavoitteet ja arvioinnin perusteet.

1.

1.1. 10 p. Kansalaisuus tarkoittaa jonkin yhteiskunnan jäsenyyttä ja se antaa yksilölle oikeuksia ja velvollisuuksia valtiossa. Kansalaisuuden saa automaattisesti suomalaisten vanhempien lapsi. Kansalaisuutta voi myös hakea tai sen voi tietyissä lain määrittelemissä tapauksissa saada ilmoituksella. Kansalaisuushakemuksen hyväksyminen edellyttää esimerkiksi riittävää asumisaikaa Suomessa ja virallisen kielen taitoa sekä nuhteettomuutta.

1.2. 10 p. Unionin jäsenmaiden kansalaiset ovat myös EU-kansalaisia, EU-kansalaisuus täydentää oman maan kansalaisuutta.

Videolla esiintyvät henkilöt painottavat EU-kansalaisten monia mahdollisuuksia, esimerkiksi mahdollisuutta vaikuttaa Euroopan tasolla, vapaaseen liikkumiseen liittyviä mahdollisuuksia, kuten opiskelua ja työskentelyä Euroopassa sekä ystäväpiirin laajentumista ja uusia näkökulmia.

Toisaalta EU:ssa koetaan olevan demokratiavaje ja ihmiset kokevat EU:n etäisenä, mikä näkyy mm. alhaisena äänestysaktiivisuutena EU-vaaleissa.

Vapaan liikkuvuuden haasteina ovat esim. kriittiset asenteet maahanmuuttoa kohtaan ja rajatarkastukset käytössä osassa EU-maissa. Yhtenäisyys rakoilee, esimerkiksi Euroopan parlamentin EU-kriittiset ryhmät ja Brexit.

Kiitettävässä vastauksessa on huomioitu haastatteluvastausten ajankohta ja tilanneyhteys.

2.

7-13 p. Lainan korko koostuu viitekorosta ja asiakaskohtaisesta korkomarginaalista. Korkojen taso määräytyy yleisen taloustilanteen ja Euroopan keskuspankin EKP:n määrittämän korkotason mukaan. Viitekorko määräytyy markkinakorkojen esim. euribor-korkojen mukaan. Asiakaskohtainen korkomarginaali neuvotellaan pankin kanssa ja se vaihtelee esim. asiakkaan taloustilanteen ja pankin kanssa vallitsevan asiakassuhteen mukaan.

14-20 p. Vastauksessa selostetaan tarkemmin korkojen vaihtelun syitä: yleinen korkotaso laskee laskusuhdanteessa ja nousee noususuhdanteessa. Inflaation kiihtyessä Euroopan keskuspankki nostaa korkojaan, mikä näkyy myös asuntolainojen korkojen nousuna. Euribor-korkojen lisäksi pankeilla on omia viite- eli prime-korkoja. Lainan voi saada kiinteäkorkoisena, jolloin korko pysyy muuttumattomana määräajan. Pankin kanssa sovittu korkotyyppi vaikuttaa koron suuruuteen. Pankit pyrkivät kilpailemaan korkomarginaaleilla ja houkuttelemaan maksukykyisiä asiakkaita tarjoamalla alennuksia marginaaleihin. Asiakkaan taloustilanne, kuten tulotaso, säästöt ja vakuudet, saattaa vaikuttaa siihen, millaista korkoa pankki on halukas tarjoamaan lainalle.

3.

7-13 p. EU:n budjetti muodostuu pääosin jäsenvaltioiden talouden kokoon pohjautuvista jäsenmaksuista. Osa jäsenvaltioista, ns. nettosaajat, saavat tukia enemmän kuin maksavat, nettomaksajat puolestaan maksavat enemmän kuin saavat. Kaikki jäsenvaltiot voivat saada tukia, mutta suurin tuki kohdistetaan köyhimmille alueille. Annettu joitakin esimerkkejä siitä, miten alueita tuetaan, esim. infrastruktuurin tai työllisyyden tukemiseen kohdistuvat hankkeet.

14-20 p. Kokelas käsittelee budjetin muodostumista tarkentavien esimerkkien avulla, esim. EU saa tuloja myös ulkorajoilta perittävistä tulleista ja ALV-maksuista, EU:n budjetti ei voi olla alijäämäinen tai budjetti voi olla enintään noin prosentin jäsenvaltioiden yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta, tukia ohjataan voimassaolevan rahoituskehyksen linjaamiin kohteisiin. Unionin tavoitteena on kehityserojen ja eriarvoisuuden tasaaminen esim. koheesiorahaston avulla.

4.

4.1. 8 p. Työttömyysaste tarkoittaa työttömien suhteellista määrää työikäisestä väestöstä. Vastauksessa työttömyysasteen muutoksia on kuvailtu keskeisiltä osin. Kaikkien ikäryhmien työttömyysaste nousi 1990-luvun alussa ja laski sitten asteittain noin vuoteen 2008 asti.

Poikkeuksena oli 15–24-vuotiaiden ikäryhmä, jossa oli pieni työttömyyden nousuvaihe myös 2000-luvun alussa. Juuri 15–24-vuotiaiden työttömyys on ollut korkein eri ikäryhmistä, muissa ikäryhmissä työttömyys on ollut suunnilleen samansuuruista, tosin 55–64-vuotiaiden työttömyys oli 1990-luvulla pitkään korkeampi kuin 25–54-vuotiaiden. Suurimmat vaihtelut työttömyysasteessa ovat tänä aikana olleet nuorimmassa ja vanhimmassa ikäryhmässä.

4.2. 12 p. Hyvässä vastauksessa on tarkasteltu joitakin työttömyysasteen vaihteluiden taustalla olevia tekijöitä. Kokelas on ymmärtänyt koulutuksen ja työkokemuksen vaikutuksen eri ikäryhmien työmarkkina-asemaan. Kuvion osoittamana aikana nämä tekijät liittyvät 1990-luvun alun lamaan, sen jälkeiseen vahvaan talouskasvuun sekä talouden taantumiaan vuoden 2008 jälkeen. Työttömyys lisääntyi kaikissa ikäryhmissä 1990-luvun lamassa, jolloin etenkin 15-24-vuotiaita sekä yli 55-vuotiaita jäi työttömiksi suhteellisen paljon. Yli 55-vuotiaiden työttömyys kasvoi vielä vuosien ajan, kun muissa ikäryhmissä työttömyys jo laski.

Kiitettävässä vastauksessa työttömyysasteen vaihteluiden takana olevia tekijöitä on tarkasteltu laajemmin ja analyttisemmin. Esimerkiksi iäkkäitä työntekijöitä irtisanottiin talouden rakennemuutoksessa helpommin kuin keski-ikäisiä, koska iäkkäiden koulutus ei sopinut kasvavan teknologiateollisuuden työpaikkojen vaatimuksiin. Pitkäaikaistyöttömyys lisääntyi. Työuria on pyritty pidentämään erilaisilla toimenpiteillä, kuten eläkeiän nostolla. 15–24-vuotiaiden pääsyä työelämään jarruttaa heidän vähäinen työkokemuksensa, siksi nuorisotyöttömyys on ollut korkea. Toisaalta nuoria palkataan lyhyt- ja osa-aikaisiin työtehtäviin, ja heidän työttömyysasteensa vaihtelee muita ikäryhmiä jyrkemmin.

5.

Kokelas voi vastata kysymykseen olettaen, että kyseessä on omistusoikeustestamentti.

7-13 p. Kun avioliitto päättyy, on tehtävä ositus. Vastauksessa on selitetty osituksen periaatteet pääpiirteissään. Puolisolla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, se astuu voimaan avioliiton päättyessä eroon tai kuolemaan. Osituksen tavoitteena on yhtä suuret omaisuudet. Varakkaampi puoliso maksaa toiselle tasinkoa.

Vainajan omaisuuden selvittämiseksi ja perillisten kirjaamiseksi tehdään perunkirjoitus. Vainajan omaisuudesta muodostuu kuolinpesä. Mikon kuolinpesä maksaa Johannalle tasinkoa 45 000 euroa, minkä jälkeen kuolinpesän omaisuuden säästö on 55 000 euroa.

Johanna perii Mikon vain, koska puolisoilla on keskinäinen testamentti. Toisaalta Mikon lapset voivat vaatia lakiosaansa. Elleivät he vaadi lakiosaansa, koko omaisuus menee leskelle.

14-20 p. Osituksen periaatteet on selostettu tarkasti. Varojen ja velkojen luettelointi, lähtökohtina nimiperiaate ja yhteisomistusolettama. Yhteiset varat ja velat jaetaan puoliksi, summaan lisätään omat varat ja velat. Näin saadut säästöt lasketaan yhteen ja jaetaan kahdella, jolloin saadaan selville avio-oikeuden arvo. Vapaaosa, josta Mikko voi määrätä testamentilla, on puolet hänen omaisuudestaan (55 000:2= 27 500).

Johanna ei perisi Mikkoa ilman keskinäistä testamenttia, koska Mikolla on rintaperillisiä. Testamentti ei saa loukata lakiosaa. Lapset voivat vaatia lakiosaansa, mikä on puolet siitä perinnöstä, jonka he ilman testamenttia saisivat (yhteensä kaikille kolmelle 27 500). Jokaisen lapsen tulee vaatia omaa lakiosaansa. Tällöin Johanna perii Mikon omaisuudesta vain sen osuuden, joka ylittää lakiosan arvon. Perinnöstä voi myös kieltäytyä.

6.

7-13 p. Rikos on rikoslaissa rangaistavaksi säädetty teko.

Rikoksesta ei rangaista alle 15-vuotiaita. Rikoksesta ei myöskään rangaista syyntakeettomia ihmisiä, esimerkiksi mielisairaita. Rikoksesta ei rangaista, jos on joutunut suojelemaan itseään. Rikoksen vanhentuminen.

14-20 p. Rikoksen tunnusmerkistö on kirjoitettu rikoslakiin. Vain sellaisesta teosta voi saada rangaistuksen, joka oli tekohetkellä säädetty rangaistavaksi. Teon pitää olla joko tahallinen tai tuottamuksella (huolimattomuudella) aiheutettu.

Syyntakeeton ihminen ei ymmärrä tekojensa seurauksia eikä häntä siksi voida niistä tuomita. Tuomioistuimien selvittää syyntakeettomuuden mielentilatutkimuksella.

Oikeuttamisperusteet tarkemmin. Esimerkiksi hätävarjelu oikeuttaa tarpeellisen väkivallan käyttämisen hyökkäyksen torjumiseksi. Pakkotilanteessa teko on välttämätön jonkin tärkeämmän asian suojelemiseksi. Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen tai tuomioistuimien jättää tuomitsematta, jos teko voidaan sovittaa tai se on vähäinen tai lopputulos olisi kohtuuton.

+7.

7.1. 4 p. Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan suhteellinen osuus yksityisistä kulutusmenoista on ajanjaksolla vähentynyt ja asumisen suhteellinen osuus menoista on kasvanut eniten. Virkistykseen, kulttuuriin ja koulutuksen meno-osuus on hivenen suurentunut, sisustuksen ja vaatetuksen taas pienentynyt. Muilta osin kulutusmenojen osuudet ovat pysyneet lähes ennallaan.

7.2. 10 p. Hyvässä vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että kuvion esittämät muutokset eivät ole absoluuttisia vaan suhteellisia. Asumismenojen suhteellinen osuus on noussut, koska asuntojen hinnat ovat nousseet erityisesti pääkaupunkiseudulla ja kasvukeskuksissa. Myös vaatimukset asumismukavuudesta ovat nousseet ja nykyään asunnot ovat paremmin varusteltuja kuin aikaisemmin.

Yleinen elintason nousu ja käytettävissä olevien tulojen kasvu näkyy siinä, että peruselintarvikkeisiin sekä vaatetukseen ja jalkineisiin kulutetaan suhteessa aiempaa vähemmän. Elintarvikkeiden ja vaatteiden hinnat ovat talouden globalisaation myötä myös laskeneet. Yleisen elintason nousu selittää myös sitä, että virkistykseen ja sekalaisiin tavaroihin ja palveluihin käytettävät tulot ovat suhteessa kasvaneet.

7.3. 16 p.

Kotitalouksien tulotaso vaihtelee, mikä vaikuttaa välttämättömien kulutusmenojen osuuteen.

Samantyyppistenkin kotitalouksien välillä on suuria eroja kulutuksen suhteen riippuen siitä, kuuluuko kotitalous pieni- vai suurituloiseen ryhmään. Kotitalouksien kulutustarpeet vaihtelevat myös sen mukaan, minkä ikäisiä ihmisiä kotitalouteen kuuluu. Kiitettävässä vastauksessa kokelas on pohtinut monipuolisesti kaikkien esimerkkikotitalouksien kulutusta. Vastauksessa on voinut pohtia esimerkiksi seuraavia asioita: Nuoret aikuiset ovat yleensä melko alussa omaa työuraansa, ja siksi heidän palkkatulonsa eivät välttämättä ole yhtä korkeat kuin pidempään työelämässä mukana olleilla. Pienten lasten perheillä on paljon lapsiin liittyviä kustannuksia, esimerkiksi päivähoitomaksut. Lapsiperheet eivät välttämättä käytä ravintola- ja

kahvilapalveluita yhtä paljon kuin lapsettomat parit, mutta toisaalta he saattavat käyttää enemmän nimenomaan lapsiperheille suunnattuja palveluita.

Keski-ikäisten palkkataso on yleensä nuoria korkeampi eikä heillä välttämättä ole enää suuria asuntolainoja tai perheeseen liittyviä kuluja maksettavana. Kaupungeissa asuvat käyttävät enemmän palveluita, kuten ravintoloita ja kulttuuripalveluita. Peruselintarvikkeiden suhteellinen osuus kulutuksesta on puolestaan matala.

Yksin asuvan eläkeläisen tulotaso riippuu paljon siitä, kuinka suuri hänen eläkkeensä on. Osa eläkeläisistä on hyvin pienituloisia, osa taas voi saada kohtalaisen hyvää työeläkettä. Yksin asuva käyttää tuloistaan yleensä suuremman osan asumiseen kuin yhdessä asuvat. Toisaalta eläkeläisillä ei yleensä ole suurta asuntolainaa, mutta osa eläkeläisistä asuu vuokralla. Eläkeläiset saattavat käyttää enemmän rahaa terveyspalveluihin kuin muut ikäryhmät. Pienituloisella eläkeläisellä menee suhteessa enemmän rahaa peruselintarvikkeisiin kuin työssä käyvillä.

+8.

8.1. 6 p. Eduskuntapuolueista Vihreät ovat myötämielisimpiä ajatukselle unionin yhteistä ulkopoliitiikasta. Sitä kannattavat myös Rkp, Kokoomus ja Sdp, Keskustakin jossain määrin. Kristillisdemokraattien suhtautuminen on neutraali. Kriittisimmin yhteiseen ulkopoliitiikkaan suhtautuu Perussuomalaiset, toiseksi kriittisin on Vasemmistoliitto. Eduskunnan ulkopuolella olevat puolueet eivät Piraattipuoluetta lukuun ottamatta kannata yhteistä ulkopoliitiikkaa.

Vihreät, Rkp ja Kokoomus yleensäkin EU-myönteisimpiä, Perussuomalaiset puolestaan EU-kriittinen puolue. Monen eduskunnan ulkopuolisen puolueen keskeinen agenda perustuu EU-kriittisyyteen. ns

8.2. 12 p. Ulkoasiainministeriön raportti ja Ulkopoliittisen instituutin tutkija Kristi Raik ovat yhtä mieltä siitä, että unioni tarvitsee vahvaa yhteistä ulkopoliitiikkaa, koska siten EU voi vastata globaaleihin haasteisiin. Ulkoasiainministeriö näkee EU:n ja Yhdysvallat tasa-arvoisina toimijoina. Raik puolestaan toteaa, että EU:n globaali asema on heikkenemässä, mutta hänen mukaansa unionilla on silti tärkeä rooli kansainvälisessä politiikassa ja taloudessa. Kiitettävässä vastauksessa kokelas on pohtinut kannanottoja lähdekriittisesti, esim. ulkoasiainministeriön kantaan on saattanut vaikuttaa hallituksen linja, kun taas Raik on tutkija ja voi kirjoittaa vapaammin.

8.3. 12 p. Euroopan unioni on pyrkinyt tiivistämään hallitusten välistä yhteistyötä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Lissabonin sopimuksessa EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan hallintoa ja EU:n ulkoasioiden korkean edustajan (ulkoministeri) roolia vahvistettiin. Sopimukseen sisältyy myös turvatakuulauseke, jonka soveltamisessa käytäntöön ei ole kuitenkaan tarkkaa määritelmää. Yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta annetaan esimerkkejä, kuten sotilaallisesta ja siviilikriisinhallinnasta, kehitysyhteistyöstä, naapuruuspolitiikasta, suhteista Venäjään, Yhdysvaltoihin ja Kiinaan, ympäristö- ja ilmastopolitiikasta jne.

Unionilla on pyrkimys pehmeään voimankäyttöön, esimerkiksi Ukrainan kriisin yhteydessä EU asetti talouspakotteita Venäjälle. EU:lla ei ole vakinaista armeijaa, mutta suurin osa unionin jäsenmaista on Nato-maita. EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittisia haasteita ovat olleet mm. terrorismin torjunta, Ukrainan ja Syyrian sodat. Kokelas arvioi EU:n onnistumista näissä. Unionin ulkopoliittiset päätökset tehdään Eurooppa-neuvostossa ja ministerineuvostossa, jossa on ollut vaikeuksia saada jäsenvaltiot kannattamaan yhteistä linjaa esimerkiksi pakolaispolitiikan suhteen.

+9.

9.1. 6 p. Demokratia on kansanvaltaa, jossa täysi-ikäiset kansalaiset pääsevät osallistumaan päätöksentekoon. Vapaat vaalit ja ihmisoikeudet toteutuvat demokratiassa.

9.2. 12 p. Välittömän (suoran) ja välillisen (edustuksellisen) demokratian määrittely. Välittömässä demokratiassa kansalaiset osallistuvat suoraan päätöksentekoon esimerkiksi kansanäänestyksellä. Välillisessä demokratiassa kansaa edustavat vaaleilla valitut edustajat, esimerkiksi eduskunta tai kunnanvaltuusto.

Kysymyksenasettelun laajuuden vuoksi monenlaiset, oivaltavat ja perustellut vertailut välittömästä ja välillisestä demokratiasta ovat mahdollisia. Esimerkiksi välillisen demokratian ongelmana voi olla kansan ja päättäjien välinen etääntyminen, välittömän demokratian vaikeutena sen järjestäminen käytännössä. Toisaalta internet saattaa mahdollistaa välittömän demokratian uudenlaiset muodot.

9.3. 12 p. Lippmannin mielestä tavallinen ihminen ei pysty muodostamaan mielipidettä kaikista poliittiseen päätöksentekoon kuuluvista asioista, koska asiat ovat niin monimutkaisia ja niitä on niin paljon. Suorassa demokratiassa kansa päättää suoraan asioista, kuten esimerkiksi Iso-Britannian äänestys EU-erosta. Kansanäänestyksissä annetut vaihtoehdot ovat yleensä "kyllä" tai "ei". Ongelmana on se, että äänestäjät eivät välttämättä sisäistä asioita, joista ovat päättämässä. Ongelmaksi voi myös muodostua esimerkiksi populistien mielipiteiden vaikutus. Välillisessä demokratiassa ongelmaa on pyritty ratkaisemaan siten, että kansanedustajat erikoistuvat eri osa-alueisiin valiokunnissa, ammattipoliitikot käyttävät asiantuntijoita apunaan, virkamiehet valmistelevat päätöksiä.